

ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЈЕНЕ И ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ДОБАРА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Бранислав Бијелић

Урбис центар д. о. о. Бања Лука, bbijelic@urbiscentar.com

Сажетак: *Просторни планови подручја посебне намјене представљају најзначајнију категорију стратешких докумената просторног уређења која се бави заштитом природних добара, односно заштићеним подручјима природе. У Босни и Херцеговини је прије 1992. године био усвојен Просторни план посебног подручја Национални парк „Сутјеска“, док је за Национални парк „Козара“ донесен Програм уређења и просторне организације. У раду је анализирана данашња присутност просторних планова заштићених подручја природе на територији Републике Српске, са посебним освртом на планска рјешења из Измјена и допуна Просторног плана Републике Српске до 2025. године која се односе на израду просторних планова заштићених подручја природе.*

Кључне ријечи: *заштићено подручје природе, просторни план подручја посебне намјене, Република Српска.*

Цитирање: Бијелић Б (2024) Просторни планови подручја посебне намјене и заштита природних добара у Републици Српској, у: Јакуповић Е, Говедар З (уредници), Просторно планирање и заштита природних добара у Републици Српској, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, Зборник радова LXIV, 61–74

Cite as: Bijelić B (2024) Spatial Plans of Special Purpose Areas and Protection of Natural Assets In The Republic of Srpska, In: Jakupović E, Govedar Z (eds) Spatial planning and protection of natural goods in the Republic of Srpska, Academy of Sciences and Arts of the Republic of Srpska, Banja Luka, Proceedings LXIV, 61–74

УВОД

Заштићена подручја природе представљају основни просторни израз заштите и очувања природе и природних добара у Републици Српској, што је правно регулисано важећим Законом о заштити природе из 2014. године. У овом закону она су дефинисана као подручја од општег интереса која имају изражену геолошку, биолошку, екосистемску или пејзажну разноврсност и која су значајна као станишта врста птица и других миграторних врста, у складу са међународним прописима. Њихово планирање, уређење и коришћење спроводи се, између осталог, и на основу докумената просторног уређења. Као основне категорије заштићених подручја издвојени су строги резерват природе, посебни резерват природе (подручје дивљине), национални парк, споменик природе, заштићено станиште (подручје управљања стаништем или врстом), заштићени пејзаж и заштићено подручје са одрживим коришћењем природних ресурса (Службени гласник Републике Српске, 2014).

Због својих истакнутих одлика (посебности) и потребе њихове заштите ова подручја представљају основну тему просторних планова заштићених подручја природе као засебних врста просторних планова подручја посебне намјене или посебних обиљежја. Ријеч је о стратешким документима просторног уређења, који се баве организацијом, уређењем, коришћењем, заштићених подручја природе у планском периоду, са нагласком на заштиту природних вриједности као основним задатком. Иначе, подручја посебне намјене или посебних обиљежја представљају подручја која захтијевају посебан режим организације, уређења, коришћења и заштите простора (Петрић и Милинковић, 2017). Према важећој законској регулативи у области просторног уређења као подручја посебне намјене, између осталих, утврђени су и национални паркови и друга природна добра од републичког значаја, при чему се просторни планови подручја посебне намјене Републике Српске обавезно доносе за националне паркове и друга подручја, ако је то одређено документом вишег реда или ширег подручја (СГ РС, 2013а), а што је неспорно Просторни план Републике Српске. Приликом израде ове врсте просторних планова потребно је обезбиједити одрживу економију аутохтоног становништва, спријечити угрожавање егзистенције аутохтоног станов-

ништва, те заштитити усјеве од дивљих животиња, при чему подручје обухвата укључује и заштитне појасеве и зоне, као и контактне зоне и зоне утицаја подручја, док се границе обухвата одређују тако да се поклапају са границом општине, катастарске општине или са границама катастарских парцела (СГ РС, 2013б).

Циљ овог рада представља истраживање присутности просторних планова заштићених подручја природе у Републици Српској. Анализа ове специфичне категорије просторних планова требало би да потврди или оповргне основну хипотезу да су просторни планови заштићених подручја природе недовољно присутни на територији Републике Српске као плански инструмент који би требало да регулише заштиту природних добара и омогући њихово оптимално коришћење у складу са принципима одрживог развоја.

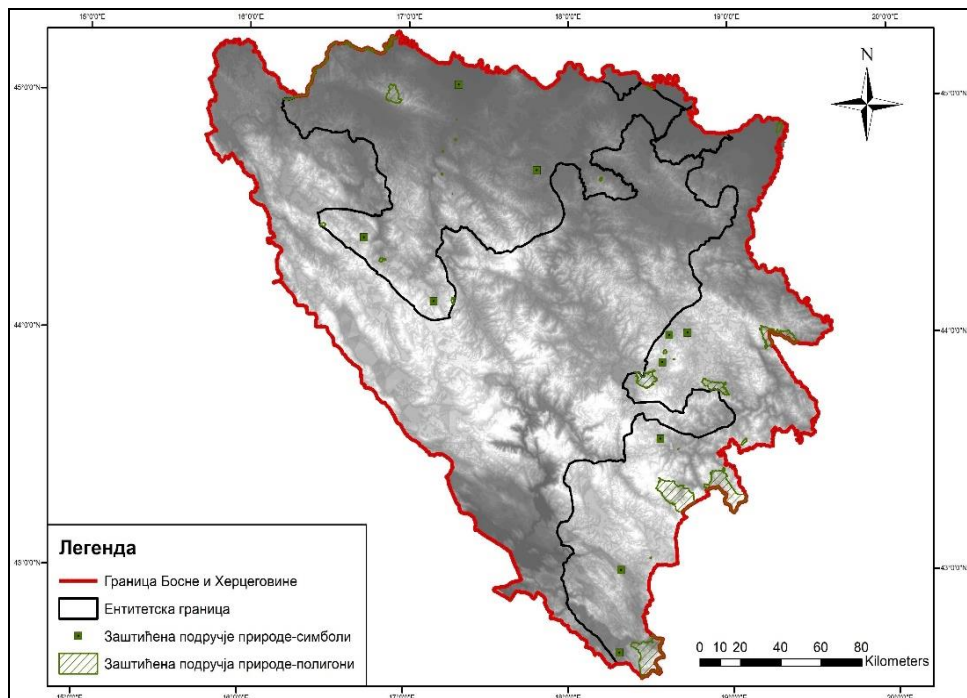
МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

Студијско подручје

Предмет истраживања овог рада представљају просторни планови заштићених подручја природе. Студијско подручје је Република Српска (РС), која представља ентитет (федерално-конфедерална јединица) у саставу Босне и Херцеговине (БиХ). Овај ентитет обухвата претежно сјеверни и источни дио Босне и Херцеговине. Његова укупна површина износи 24.666 км² или 48,17% површине Босне и Херцеговине. Налази се између 45°16' и 42°33' СГШ, те 16°11' и 19°37' ИГД (Нови урбанистички завод РС, 2015). На територији РС егзистирају укупно 64 јединице локалне самоуправе (ЈЛС) – 53 општине и 11 градова, с тим да Град Источно Сарајево представља заједницу шест општина. Регионални ниво власти није присутан на подручју РС.

Сљедећа слика приказује положај заштићених подручја природе у Републици Српској проглашених од стране њених институција на републичком и локалном нивоу. Треба нагласити да се природна добра за која постоје рјешења о стављању под заштиту од стране тадашњег Завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа БиХ прије 1992. године не сматрају заштићеним подручјима природе РС, јер акт о заштити нису донијеле њене институције на

републичком и локалном нивоу. У садашњем тренутку (октобар 2023. године) на територији РС постоје 34 заштићена подручја природе, укупне површине 73.038,43 ха, што чини 2,96 % површине РС (Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, 2023). Ова подручја сврстана су у шест категорија заштите, при чему чак 17 заштићених подручја (доминантно пећине) припадају категорији „споменик природе“.

Сл. 1. Положај заштићених подручја природе у Републици Српској (октобар 2023. године)

Fig. 1. Location of natural protected areas in the Republic of Srpska (October 2023)

Методологија

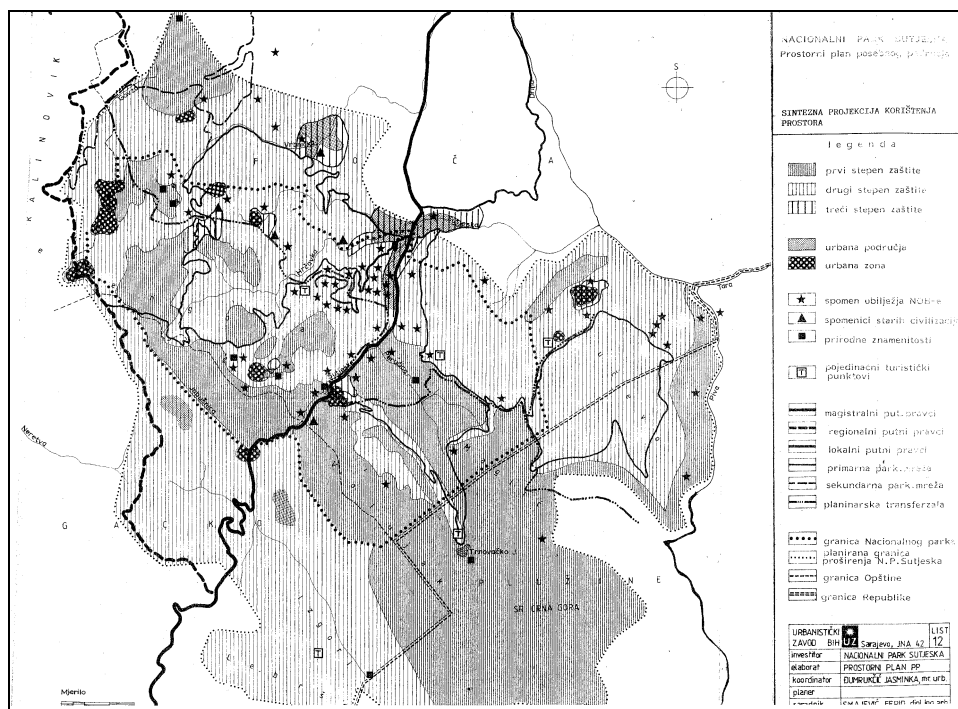
Истраживање у овом раду заснива се на анализи присуства просторних планова заштићених подручја природе на територији Републике Српске у протеклих 76 година. Поред аналитичког и историјског метода користиће се и картографски и компаративни метод.

РЕЗУЛТАТИ

Правни и институционални коријени заштићених подручја природе у данашњем значењу на територији Босне и Херцеговине сежу у период непосредно након Другог свјетског рата и дјелатност тадашњег Земаљског завода за заштиту споменика културе и природних ријеткости Народне Републике Босне и Херцеговине (Фукарек, 1954). Ова институција је доношењем рјешења ставила под заштиту државе 164 објекта природе у периоду 1950–1959. година (Аноним, 1962), при чему је правни основ представљао Закон о заштити споменика културе и природних ријеткости из 1947. године (Службени лист Народне Републике Босне и Херцеговине, 1947). Интересантно је да је 88 природних ријеткости (53,66%) потпуно или дјелимично улазило у састав данашње територије Републике Српске. Доношењем новог Закона о заштити природе 1961. године створени су услови за детаљнију категоризацију објеката заштите (СЛ НР БиХ, 1961) и проглашење првих националних паркова – „Сутјеска“ (1962. године) и „Козара“ (1967. године) (UNEP-WCMC, 2023).

Првом законском регулативом Босне и Херцеговине у области просторног уређења, оличеном у Закону о урбанистичком плану, није била прописана обавеза израде докумената просторног уређења за заштићене објекте природе, већ само за насеља и подручја изван насеља намијењена за рекреацију, туризам, физичку културу, заштиту здравља, изградњу насеља, индустријских објеката, објеката специјалне намјене и слично (СЛ НР БиХ, 1959). Усљед тога за новопроглашене националне паркове приступило се изради програма уређења и просторне организације као неформалних просторних планова. Ови програми, заједно са генералним плановима уређења, служили су као плански основ за почетну изградњу и уређење националних паркова „Сутјеска“ и „Козара“, првенствено његових меморијалних зона, без исказивања режима заштите. Програм уређења и просторне организације Националног парка „Сутјеска“ потиче из 1968. године (Ступар и Милановић, 2017), док је Програм уређења и просторне организације Националног парка „Козара“ донесен 1971. године (Аноним, 2006). Главни графички прилог из овог посљедњег документа приказан је у наставку.

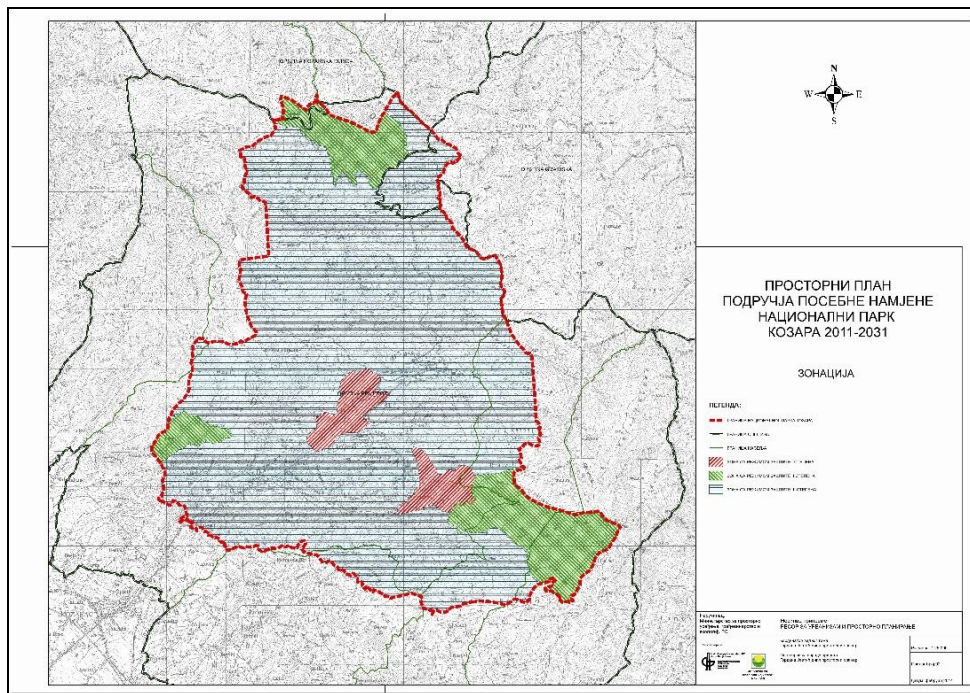
66

Сл. 3. Синтезна пројекција коришћења простора – Просторни план посебног подручја Национални парк Сутјеска (Урбанистички завод БиХ, 1986)

Fig. 3. Synthesis projection of the land use – Spatial plan of the special area of the Sutjeska National Park (Урбанистички завод БУХ, 1986)

Након ратних дешавања у периоду 1992–1995. године Република Српска је покренула доношење сопствене регулативе из области заштите природе и уређења простора. Године 1996. донесен је Закон о уређењу простора који је садржавао слична рјешења у погледу планирања заштићених подручја природе, као и претходни закон прије 1992. године. Према овом закону просторни планови подручја доносе се, између осталог, и за подручја националних паркова и друга заштићена подручја (СГ РС, 1996б). С друге стране, први републички Закон о заштити природе донесен је 2002. године и садржавао је другачију категоризацију заштићених подручја у односу на законска рјешења прије 1992. године (СГ РС, 2002). Њему је претходио Закон о националним парковима из 1996. године, који је регулисао заштиту, развој и управљање овом категоријом заштићених подручја, као и границе утврђених националних паркова „Сутјеска“ и „Козара“, уз обавезу усклађивања просторних планова подручја националних паркова у року од двије године (СГ РС, 1996а). Новим Законом о националним парковима из 2010. године, између осталог, дефинисане су обавезе доношења посебних закона за постојеће националне паркове, као и посебних просторних планова за свако подручје постојећих националних паркова у року од двије године (СГ РС, 2010). Прва обавеза испуњена је 2012. године доношењем посебних закона за националне паркове „Козара“ (СГ РС, 2012а) и „Сутјеска“ (СГ РС, 2012б), али је друга обавеза остала дјелимично испуњена, пошто је почетком 2014. године усвојен Просторни план подручја посебне намјене Национални парк „Козара“, док је Просторни план подручја посебне намјене Национални парк „Сутјеска“ остао у фази приједлога и није усвојен од стране Народне скупштине РС. Наредна слика приказује зонацију подручја Националног парка „Козара“ на режиме заштите.

Сл. 4. Зонација – Просторни план подручја посебне намене Национални парк Козара 2011–2031. (приједлог плана) (Институт за грађевинарство „ИГ“, ЈП Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад, 2013)

Fig. 4. Zoning – Spatial plan of the special purpose area of the Kozara National Park 2011-2031 (plan proposal) (Институт за грађевинарство „ИГ“, ЈП Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад, 2013)

ДИСКУСИЈА

Просторни планови заштићених подручја природе, као поткатегорија просторних планова подручја посебне намене, нису рађени у посљедњих девет година, односно од 2014. године. Године 2017. проглашен је још један национални парк – „Дрина“, усвајањем посебног закона (СГ РС, 2017), али просторни план за подручје овог новоуспостављеног националног парка није урађен у претходном периоду, а такође није донесена одлука о приступању изради овог документа.

У Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године као највишем документу просторног уређења у РС, сходно важећем Закону о уређењу простора и грађењу (члан 30),

предвиђена је израда сљедећих просторних планова подручја посебне намјене за заштићена подручја:

- Резерват биосфере „Дрина“,
- Национални парк „Кањон Таре и Љубишња“,
- Национални парк „Сутјеска“ – проширење,
- Национални парк „Ластва – Орјен“,
- Туристичко-рекреативни центар „Балкана“,
- Парк природе „Романија“,
- Парк природе „Билећко језеро са околином“,
- Национални парк „Озрен“,
- Национални парк „Виторог“,
- Национални парк „Козара“ – проширење,
- Заштићени пејзаж „Бардача“ (Нови урбанистички завод РС, 2015).

До октобра 2023. године није усвојен ниједан просторни план подручја посебне намјене за горенаведена заштићена подручја. Овоме је засигурно допринио и изостанак стављања под заштиту већине ових природних добара, као и проширења граница националних паркова „Сутјеска“ и „Козара“ од стране надлежних институција. Треба нагласити да је 2017. године усвојен Зонинг план туристичко-рекреативног центра "Балкана", а да су поједина подручја у међувремену стављена под заштиту са другачијом категоризацијом и обухватом (Тара и Орјен) у односу на Измјене и допуне Просторног плана РС до 2025. године.

Просторни планови подручја посебне намјене РС могу се доносити и за друга природна добра од републичког значаја осим националних паркова, а под њима се у Закону о заштити природе подразумевају остала заштићена подручја проглашена од стране Народне скупштине и Владе РС. Оваквих заштићених подручја има укупно 23, у садашњем тренутку, на територији РС (РЗЗКИПН, 2023). Интересантно је да у члану 77 овог закона за природна добра од републичког значаја постоји обавеза доношења зонинг плана подручја посебне намјене Републике Српске, иако би се прописивањем ове норме требала бавити законска регулатива из области просторног уређења. Иначе, зонинг план подручја посебне намјене, према члану 34 Закона

о уређењу простора и грађењу, садржи и елементе стратешког документа просторног уређења, односно просторног плана подручја посебне наміјене, а са друге стране у просторном плану подручја посебне наміјене РС, према члану 30 истог закона, у случају да су одређене зоне грађења на којима се планира брза реализација планираних рјешења, оне се разрађују на нивоу спроведбеног документа просторног уређења, односно зонинг плана подручја посебне наміјене.

ЗАКЉУЧАК

Међусобни однос просторног планирања и заштите природе најбоље се може вредновати кроз анализу присутности просторних планова заштићених подручја природе на територији Републике Српске као посебне поткатегорије просторних планова подручја посебне наміјене. Нажалост, ова присутност је минимална и недовољна, пошто је од оснивања РС усвојен само један просторни план овог типа – Просторни план подручја посебне наміјене Национални парк „Козара“. Остала два национална парка немају усвојене просторне планове, при чему у случају Националног парка „Дрина“ не постоји ни одлука о приступању изради.

Иако је Измјенама и допунама Просторног плана РС до 2025. године, као документом просторног уређења вишег реда или ширег подручја, наложена израда просторних планова за 11 заштићених подручја, ова обавеза у досадашњем периоду није реализована и врло вјероватно неће бити реализована до истека планског периода, пошто нису донесене ни одговарајуће одлуке о приступању изради ових докумената од стране Народне скупштине РС. Треба напоменути да подручје Балкане у општини Мркоњић Град у Измјенама и допунама Просторног плана РС до 2025. године није било планирано као засебно заштићено подручје, већ као дио Парка природе „Шибови–Лисина–Балкана“.

Израда просторних планова за друга природна добра од републичког значаја осим националних паркова такође је потпуно изостала, иако је постојала законска могућност да се за 23 таква природна добра, односно шест најпространијих заштићених природних добара (Орјен,

Тара, Требевић, Прача, Уна и Громижељ) ураде просторни планови подручја посебне намјене РС или барем покрене њихова израда.

Из претходно наведеног јасно је да је потврђена основна хипотеза овог рада да су просторни планови заштићених подручја природе недовољно присутни на територији Републике Српске као плански инструмент који би требало да регулише заштиту природних добара и омогући њихово оптимално коришћење у складу са принципима одрживог развоја. Оваква ситуација је забрињавајућа и указује на неспровођење законских обавеза у погледу планске заштите природних добара од стране републичких институција, што може довести до погоршања њиховог стања у будућности.

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним, 1962, Природне ријеткости и љепоте Босне и Херцеговине под заштитом, Наше старине, 8: 247–256.
- Аноним, 2006, Разлози проширења Националног парка „Козара“ Приједор, Национални парк Козара, стр. 3.
- Закон о заштити природе, Службени гласник Републике Српске, бр. 50/2002, 34/08 и 59/08.
- Закон о заштити природе, Службени гласник Републике Српске (СГ РС), број 20/2014.
- Закон о заштити споменика културе и природних ријеткости, Службени лист Народне Републике Босне и Херцеговине (СЛ НР БиХ), број 19/1947.
- Закон о националним парковима, Службени гласник Републике Српске, бр. 21/1996а и 74/2005.
- Закон о националним парковима, Службени гласник Републике Српске, број 75/2010.
- Закон о Националном парку „Дрина“, Службени гласник Републике Српске, број 63/2017.
- Закон о Националном парку „Козара“, Службени гласник Републике Српске, број 121/2012а.
- Закон о Националном парку „Сутјеска“, Службени гласник Републике Српске, број 121/2012б.
- Закон о просторном уређењу, Службени лист Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине (СЛ СР БиХ), бр. 13/1974, 21/1981, 34/1986, 9/1987, 23/1988, 24/1989, 10/1990, 14/1990, 15/1990 и 14/1991.
- Закон о урбанистичком плану, Службени лист Народне Републике Босне и Херцеговине, бр. 41/1959, 5/1963, 41/64 и 4/1965.

- Закон о уређењу простора, Службени гласник Републике Српске, бр. 19/1996б, 25/1996, 10/1998, 53/2002, 64/2002, 84/2002, 14/2003, 112/2006 и 53/2007.
- Закон о уређењу простора и грађењу, Службени гласник Републике Српске, бр. 40/2013а, 106/2015, 3/2016 и 84/2019.
- Индустропројект, Загреб 1969, Програм уређења и просторне организације Националног парка Козара.
- Институт за грађевинарство „ИГ“, ЈП Завод за урбанизам Војводине, Нови Сад, 2013, Просторни план подручја посебне намјене Национални парк Козара 2011–2031. (приједлог плана).
- Нови урбанистички завод Републике Српске 2013, Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2015. године, стр. 26–27, 284.
- Петрић, Ј., Милинковић, М., 2017, Појмовник просторног планирања, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, стр. 225.
- Правилник о начину израде, садржају и формирању докумената просторног уређења, Службени гласник Републике Српске, број 69/2013б.
- Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа (РЗЗКИПН), 2023, Заштићена подручја; доступно на: <https://nasljedje.org/zasticena-podrucja/>; приступљено: 18. октобра 2023.
- Ступар, В., Милановић, Ђ., 2017, Историјат заштите природе на подручју Националног парка Сутјеска, Гласник Шумарског факултета Универзитета у Бањој Луци, 26: 113–128.
- UNEP-WCMC (United Nations Environment Programme World Conservation Monitoring Centre), 2023, Protected Area Profile for Sutjeska and Kozara from the World Database on Protected Areas; доступно на: www.protectedplanet.net; приступљено: 20. октобра 2023.
- Урбанистички завод Босне и Херцеговине, 1986, Просторни план посебног подручја Национални парк Сутјеска.
- Фукарек, П., 1954, Природне ријеткости у Н. Р. Босни и Херцеговини и њихова заштита, Наше старине, 2: 37–52.

SPATIAL PLANS OF SPECIAL PURPOSE AREAS AND PROTECTION OF NATURAL ASSETS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Branislav Bijelić

Summary

Spatial plans of special purpose areas represent the most important category of strategic spatial planning documents that deal with the protection of natural assets, i.e. protected natural areas. In Bosnia and Herzegovina, before 1992, the Spatial Plan of the special area of „Sutjeska“ National Park was adopted, while the Spatial Planning Program was adopted for the „Kozara“ National Park. The paper analyzes today's presence of spatial plans of protected natural areas in the territory of the Republic of Srpska, with special reference to the planning propositions from the Amendments of the Spatial Plan of the Republic of Srpska until 2025, which refer to the development of spatial plans of protected natural areas.

Keywords: protected natural area, spatial plan of special purpose area, Republic of Srpska.